

„M-AM SIMȚIT ATÂT DE BINE LUCRÂND PRINTRE CĂRȚI, ÎNCÂT APROAPE UITASEM NECAZURILE DE SCRITOR INTERZIS...”

Un interviu cu poeta Ana Blandiana

Scurt breviar biografic

Ana Blandiana (Otilia Valeria Coman) s-a născut la 25 martie 1942, la Timișoara, în familia preotului ortodox Gheorghe Coman, originar din Murani, Timiș. După retrocedarea Ardealului de Nord, în 1944, familia Coman s-a mutat la Oradea, unde tatăl poetei a slujit ca preot la Biserica cu Lună – Catedrala Ortodoxă din Oradea. După instaurarea regimului comunist în România, preotul Coman a fost arestat ca „dușman al poporului”.

Tatăl poetei a murit într-un accident rutier în anul 1964, la scurt timp după eliberarea din detenția politică. Din cauza lui, timp de patru ani, fiicei sale i-a fost interzis să se înscrie la Facultatea de Filologie a Universității din Cluj. Mai târziu a fost nevoită să-și adopte un pseudonim după numele satului natal al mamei, respectiv Blandiana, Alba. Cu numele Ana Blandiana și-a făcut debutul poetic în revista „Tribuna” din Cluj cu poezia „Originalitate”. Este pentru prima oară când semnează astfel. În 1960, se căsătorește cu scriitorul Romulus Rusan. Și din nou are o interdicție de patru ani, fiind impusă să redebuteze, de data aceasta irevocabil, în revista „Contemporanul”, condusă de G. Ivașcu. În 1964, debutează editorial cu prima carte de versuri intitulată „Persoana întâia plural” cu o prefață de Nicolae Manolescu. Din 1967, activează în calitate de redactor la revista „Viața Studentească”. Înainte de 1989, Ana Blandiana devine o mare luptătoare pentru drepturile omului și o curajoasă dizidentă, făcând declarații publice în interviuri acordate postului de radio „Europa Liberă” și unor publicații din afară.

După căderea regimului, poeta, publicista, traducătoarea Ana Blandiana s-a implicat activ în lupta pentru libertate și drepturile

omului, numărându-se printre fondatorii primelor organizații ale societății civile. În 1997, devine laureată a Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu” și este aleasă în calitate de membru al Academiei de Poezie „Stéphane Mallarmé” din Paris, iar în 1998, înființează, împreună cu Romulus Rusan, Școala de Vară de la Sighet, destinată adolescenților. Este membru al Academiei Europene de Poezie. De asemenea, din 2001, este membru-fondator al Academiei Mondiale de Poezie, constituită la Verona sub egida UNESCO. De-a lungul frumoasei cariere de scriitor și luptător civic, Ana Blandiana s-a bucurat și de alte premii valoroase: Premiul pentru Poezie al Uniunii Scriitorilor din România, 1969; Premiul pentru Poezie al Academiei Române, 1970; Premiul pentru proză al Asociației Scriitorilor din București, 1982; Premiul Herder, Viena, 1982; Premiul „Opera Omnia”, a fost acordat de Uniunea Scriitorilor din România în 2001 ș.a. În martie 2016, a obținut Premiul „Poetul European al Libertății” pentru volumul „Patria mea A4”, care a apărut în traducere poloneză în ianuarie 2016. Ana Blandiana este membru-corespondent al Academiei Române.

Notă: Înainte de a realiza interviul, am alcătuit un succint breviar și mi-am răscolit amintirile legate de alte întâlniri cu Ana Blandiana la Chișinău).

Raia Rogac: *Dragă Ana Blandiana, mă bucur să vă revăd din nou la Chișinău. Mă simt onorată că ați acceptat această convorbire de suflet. Apreciez rolul organizatorilor care v-au invitat: îi am aici în vedere, în primul rând, pe redactorul de la postul de Radio Europa Liberă Lina Grău, precum și pe directorul general al Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu” Mariana Harjevschi și Maria Pilchin, șefa Bibliotecii Centrale. De fiecare dată când ați fost la Chișinău, m-am străduit să vin la întâlnirile cu dumneavoastră, începând cu cele din anii '90 la Teatrul „Ginta Latină”, la Biblioteca „Onisifor Ghibu” care, pe-atunci, găzduia oaspeți de mare calibru. De exemplu, pe scriitorul-parlamentar Ioan Alexandru; fiul lui Onisifor Ghibu – Octavian Ghibu; Florin Rotaru, istoric, secretar de stat, directorul Bibliotecii Metropolitane București, de altfel, fondatorul Bibliotecii „Onisifor Ghibu”; primul președinte al Republicii Moldova Mircea Snegur; primul președinte al Parlamentului Republicii Moldova Alexandru Moșanu; primul ministru al Culturii și Cultelor al Republicii Moldova Ion Ungureanu... Lista e mare și rămâne deschisă – toate personalitățile care, prin faptele lor, au lăsat pagini de glorie în istoria recentă, au trecut*

pragul acestei, dar și altor biblioteci: bunăoară, prima bibliotecă de carte românească din Chișinău, biblioteca din cartierul meu – „Transilvania” ș.a. Pentru cei interesați, le recomand să citească ampla mea monografie și a dr. în istorie Ion Constantin, intitulată Biblioteca „Onisifor Ghibu” – două decenii de istorie, apărută în 2012 la Editura „Biblioteca Bucureștilor”. Păcat că astăzi s-a diminuat entuziasmul și amploarea acelor evenimente istorice și de suflet. Dar... vorba Î.P. Arhiepiscop al Argeșului și Muscelului Calinic Argeșeanul: „Toată vremea-și are vreme”, o frază cu mare tâlc, care servește și drept titlu unui serial de amintiri în cinci volume a Înalt Preasfințitului. Dar să trecem la subiectul întâlnirii noastre și, vă rog, să începeți... cu începutul...

Ana Blandiana: Chiar aș vrea să începem cu începutul. Mai întâi, mi-a dat telefon Lina Grâu de la „Europa Liberă”. Înainte să spună cum se numește proiectul, care-i tema pentru care sunt invitată, m-a anunțat că vom merge în două școli din două localități. M-am bucurat enorm, pentru mine acesta a fost, într-un fel, cadoul pe care mi l-a făcut „Europa Liberă”. Îmi doream de mult să ajung în Basarabia și în sate, să cunosc copii, să cunosc tineri, să putem vorbi de la suflet la suflet...

R.R.: *Să vă convingeți că, în ciuda tuturor greutăților și plecărilor masive peste hotare, satele încă n-au dispărut...*

A.B.: M-am convins, m-am convins de aceasta și m-am bucurat. Vreau să spun că toată viața mea, singurul lucrul pe care nu l-am refuzat niciodată, în măsura în care am putut, n-am refuzat să merg în școli. Mi se pare lucrul cel mai important și pentru scriitori, și pentru copii. Îmi dau seama cât de important este, pentru că îmi amintesc și acum că la vârsta mea când a venit în școala noastră un scriitor, și nu era unul cine știe ce, dar am fost absolut fericiți, țin minte tot-tot...

R.R.: *Iar dacă obțineai de la acel scriitor un autograf, fericea se dubla...*

A.B.: Exact. Ideea că acești copii cu care mă întâlnesc sunt la fel cum eram eu atunci și vor ține minte tot ce le spun eu, la fel cum am ținut eu minte. Mi se pare extraordinar de important în viață, este ceva profund emoționant. Lina Grâu mi-a spus că este vorba de un proiect care se numește „AntiNostalgia – Privind spre viitor”, finanțat de Ambasada Statelor Unite în Republica Moldova. Prima serie de dezbateri în noul format, adresate cu precădere tinerilor, se intitulează: „Și eu am trăit în comunism. Părinți-copii:

ce ați făcut, ce am fi făcut?” și care are ca scop să se discute cu copiii, să-i întrebăm cât știu ei despre comunism, ce înțeleg despre acea perioadă, să discutăm și să facem legătura dintre epoci, dintre generații. În felul acesta, mi s-a părut un proiect foarte interesant, a mai avut etape și va mai avea. Următoarea etapă care a fost anunțată va fi una pe tema religiei.

R.R.: Veniți și atunci?

A.B.: Din păcate, nu...

R.R.: Poate fi la fel de interesant. La unul din liceele unde ați fost și care se numește „Meșterul Manole” din Sălcuța, activează doi preoți frați – Sergiu și Nicolae din dinastia de preoți Jelihovschi, cu soțiile lor preotese. Trei din cei patru au susținut doctoratul la diferite discipline...

A.B.: Da, dar e așa de mică viața și sunt atâtea de făcut în ea, pentru a reuși peste tot unde ne-am dori să ajungem măcar o dată, dar mai ales să revenim după o primire călduroasă! Deci, am avut două zile mari și late, extraordinar de pline. În prima seară, când am ajuns la Chișinău, am realizat un interviu cu Vitalie Ciobanu și cu Vasile Botnaru la „Europa Liberă”. A doua zi am plecat la Căușeni, unde am avut o discuție de vreo trei ore, cred, cu toată școala, care s-a strâns într-un amfiteatru. Cei de la „Europa Liberă” au pregătit niște filmulețe despre Memorialul de la Sighet, care reprezintă deopotrivă monumentul unor eroi din trecut și o școală civică pentru prezent și viitor, și unde fuseseră ei.

R.R.: Au fost copii din mai multe licee?

A.B.: Nu știu, s-ar putea să fi fost din mai multe licee, pentru că erau foarte mulți copii. Și noi am vorbit, ei au privit filmulețele și au pus multe întrebări, a fost o comunicare de suflet. De fapt, primul popas din proiect a fost cel de la Liceul Teoretic „A. Mateevici” din Căușeni, apoi la Liceul Teoretic „Meșterul Manole” din Sălcuța.

R.R.: Cum vi s-au părut întrebările copiilor?

A.B.: Important mi s-a părut că au fost extraordinar de atenți, mă hipnotizau cu ochii, a fost o liniște ca în biserică, la toate discuțiile...

R.R.: Tema se potrivea pentru acea liniște...

A.B.: Întrebări au fost foarte multe, de genul: cum am putea noi să aflăm, asta m-a impresionat îndeosebi, cum a fost viața în România când Basarabia era parte din ea, când era perioada României libere, căci, după aceea, în comunism, mai mult sau mai puțin, a fost la fel.

R.R.: *Dar acea perioadă interbelică a fost specială pentru Basarabia...*

A.B.: Așa este. A doua zi am fost la liceul din Sălcuța, unde am cunoscut-o pe directoarea școlii. Acest liceu mi s-a părut un miracol. Așa cum arată, e un centru de cultură iradiat din toate părțile de lumină. Era și un muzeu etnografic acolo, o bibliotecă extraordinară, mare, ordonată pe sistem zecimal, ce oferea acces liber la raft elevilor, o sală de festivități și spectacole, plină de elevi frumoși, cu ochii sclipind de inteligență, îmbrăcați în uniforma școlii cu grațioase jachete bordo. Școala are aproape 50 de profesori și mai bine de 550 de elevi, și tot ce vezi dovedește că formează la un loc o familie cu standarde intelectuale și morale impresionante, o familie cu aspect european și cu suflet românesc. Am plecat cu sufletul încărcat de lumină. Discuțiile, întrebările, răspunsurile s-au desfășurat într-o impresionantă comprehensiune și, din tot ce vedeam, deduceam că ne aflăm într-un loc în care nu mai e nevoie să pledăm împotriva nostalgiei comunismului, că dacă există o nostalgie în acea oază culturală românească, ea este după Basarabia și România de dinainte de ocupația sovietică. Cereau cât mai multe cărți despre istoria României și am promis toate publicațiile Memorialului și am plecat cu sufletul încărcat de lumina pe care au reușit să o facă să lumineze grupul acela de profesori, făcându-și datoria de apostoli într-un sat cu nume diminutival dintre dealurile și câmpiile Basarabiei. Este evident că directoarea e cea care a sfințit și sfințește locul, doamna Pleșca.

R.R.: *Mai întâi, Liceul Teoretic „Meșterul Manole” din Sălcuța a fost sfințit, la inaugurare, de preotul Octavian Moșin de la Biserica „Întâmpinarea Domnului” din Chișinău, apoi este sfințit zilnic de prezența a trei preoți și două preotese: primul este preotul Sergiu Jelihovschi, care a susținut doctoratul în lingvistica engleză, soția – doamna preoteasă Daria Jelihovschi, are doctorat în lingvistica franceză, iar părintele Nicolae Jelihovschi a susținut doctoratul în istorie. Părintele Nicolae conduce activitățile culturale, predă religia, de rând cu alt preot Ion Bacalu. E de remarcat că aici e cel mai bun cabinet de religie din republică.*

A.B.: Unul din acești preoți a participat și la întâlnirea noastră. Mi s-a părut un centru și de românism, și de cultură, iar copiii chiar se vedea că sunt excepționali, foarte deștepți, au pus și multe întrebări, nu aveam noi atâta timp cât să stăm de vorbă, pe cât ar

fi dorit gazdele, pentru că în ambele zile au fost întâlniri și la Chișinău, deci, trebuia să ne cruțăm puterile ca să revenim la timp.

R.R.: *Am fost și eu la Liceul Teoretic „Meșterul Manole” din Sălcuța. Vreau să știu dacă copiii de acolo v-au pregătit un spectacol pe versuri blandiene?*

A.B.: Nu, chiar dacă ne-ar fi propus așa ceva, n-am fi reușit să onorăm invitația, pentru că am avut prea puțin timp. Totuși, o fetiță, cred că de prin clasa a treia, a recitat o poezie cu un talent, cu un farmec și cu haz nebun dintr-o carte de-a mea pentru copii. Apropo, ceea ce m-a impresionat mult: din cărțile mele era un panou cu citate, atât de inteligent alese, și m-am gândit că dacă criticii literari m-ar fi citit cu asemenea atenție și asemenea inteligență, ar fi fost extraordinar. Se vedea, efectiv, că sunt niște intelectuali adevărați care cu adevărat mi-au citit cărțile și au scos din ele ce era esențial. M-a impresionat foarte tare ideea – un perete întreg de citate!

R.R.: *Eu îmi amintesc că la intrare în liceu se impune înscrisul: „Aici se vorbește corect limba română!”*

A.B.: Da, da. Impresionant, n-am mai văzut așa ceva. E un model demn de urmat de toate școlile.

R.R.: *De asemenea, un model demn de urmat este însuși directorul Liceului...*

A.B.: Extraordinar ar fi ca acești oameni să se afle la conducerea de vârf, ei ar transforma toată Țara, de asemenea oameni e nevoie acum...

R.R.: *...de caractere, cum a spus Eminescu...*

A.B.: Am reținut că dintre sutele de licee din Republica Moldova, Liceul Teoretic „Meșterul Manole” din Sălcuța este pe locul 14.

R.R.: *În schimb, este pe primul loc între liceele din mediul rural, la unele discipline au întâietatea la nivel național.*

A.B.: În București, pe o stradă alături, unde sunt birourile Memorialului și Academia Fundației, este un liceu pedagogic cu o directoare tot așa de extraordinară, doamna Șerbănescu, și care, aflând că plec în Basarabia mi-a spus: „Poate găsiți acolo o școală cu care să facem relații, să facem proiecte împreună”. Le-am spus copiilor și doamnei Pleșca, mi-au dat adresa și o să-i punem în legătură. Și, poate, reușim să facă excursii împreună, să se viziteze. Mi se pare extraordinar de necesar să fim mai aproape, să ne cunoaștem unii pe alții și copiii să simtă că sunt la fel de români. Sper să se rezolve, am putut să promit că voi sprijini această colaborare.

R.R.: *Ați vorbit cu drag despre întâlnirile cu copiii, dar ați avut întâlniri și cu o altă categorie de admiratori – cititorii. La Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu” au venit în număr mare, au venit pregătiți cu multe cărți de-ale dumneavoastră pentru a lua autografe...*

A.B.: Da, la bibliotecă au fost adulți, mari intelectuali, scriitori, jurnaliști, bibliotecari. Am fost fericită să mă întâlnesc cu prietenii mei Vitalie Ciobanu, Galaicu-Păun, cu domnul profesor Petrencu, cu care suntem în colaborare continuă între Facultatea de Istorie USM și Memorialul Sighet, cu domnul Bârlădeanu și cu doamna Bârlădeanu – ei vin la Sighet și mi-ar plăcea să vină tot mai mulți și cu studenți. În orice caz, chiar ne simțim frați, și chiar lucrăm împreună, iar faptul că ne-am reîntâlnit la Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu” e minunat. Domnul Petrencu a fost la ambele întâlniri de la Chișinău, adevărul că la acest nivel chiar ne simțim legați. Cu părere de rău, la noi nu se difuzează revistele de aici, și aici nu se difuzează revistele de la noi... Doar sporadic se transmit cu ocazia anumitor evenimente culturale.

R.R.: *În primii ani de Renaștere Națională această colaborare era cu mult mai eficientă... S-a pierdut...*

A.B.: Da, într-adevăr, foarte multe s-au dat înapoi...

R.R.: *În schimb, în ultimul timp s-a intensificat colaborarea teatrelor naționale. Domnul Andrei Pleșu, când era ministrul Culturii și Cultelor din România, îmi afirmase, într-un interviu, că n-ar fi rău să fie un minister cu două reședințe, una la București, alta la Chișinău. Nu s-a întâmplat nici măcar colaborarea între teatrele naționale. Abia acum, în ultimii trei-patru ani, a venit Teatrul Național din București și alte teatre naționale din Țară la Chișinău, iar Teatrul Național „Mihai Eminescu” de la noi a prezentat spectacole pe mai multe scene naționale din București, Iași, Craiova ș.a. din România. Pentru dumneavoastră, cred, ar fi fost deosebit de interesant să vizionați spectacolul „Dosarele Siberiei” în regia directorului Teatrului Național „Mihai Eminescu” din municipiul nostru, Petru Hadârcă. A fost prezentat la Chișinău, București, Iași și în alte mari centre culturale din România.*

A.B.: Să știți că n-am știut când a fost la București. Îmi pare rău, poate nu s-a anunțat destul, poate nu eram pe loc...

R.R.: *Eu cred că puteți recupera. Spectacolul încă va mai fi prezentat, la Chișinău în mod sigur, este inclus în repertoriu, la București la fel. Îmi asum misiunea să vă informez din timp.*

Merită să fie văzut, jocul actorilor e palpitant, vervant, dar important că sunt actori de diferite generații, parcă s-ar transmite stafeta memoriei...

A.B.: Da, am auzit multe lucruri bune despre acest spectacol.

R.R.: *Să revenim la acea seară când ați reușit să ajungeți la Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu” unde ați avut, pe lângă publicul numeros și select, câțiva oaspeți deosebiți: Excelența Sa, Bartłomiej Zdaniuk, Ambasadorul Extraordinar și Plenipotențiar al Republicii Polone în Republica Moldova, și Excelența Sa, Daniel Ioniță, Ambasadorul Extraordinar și Plenipotențiar al României în Republica Moldova, care ne-au făcut onoarea, în primul rând dumneavoastră și organizatorilor, să vină să vorbească intelectualilor adunați la întâlnirea cu echipa proiectului „AntiNostalgia”.*

A.B.: M-am bucurat foarte mult de prezența și mesajele lor. Le sunt recunoscătoare Domniilor lor, dar le sunt recunoscătoare și tuturor celor care au asistat cu răbdare și interes până la ultima clipă a evenimentului.

R.R.: *Eu cred că v-ați simțit bine la bibliotecă și în calitate de colegă cu gazdele, chiar dacă nu am amintit în succintul breviar că ați avut o perioadă de activitate de bibliotecar. Cât de modelator a fost în acest sens exemplul lui Mihai Eminescu și Bogdan Petriceicu Hasdeu?*

A.B.: Da, pe scurt timp am fost angajata Bibliotecii Institutului de Arte Plastice și m-am simțit atât de bine lucrând printre cărți, încât aproape uitasem necazurile de scriitor interzis. La Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu” a fost pentru prima oară în viață când am scris în calitate de fostă bibliotecară, aducându-mi aminte cu emoție de acea perioadă din anii '80.

R.R.: *Spunea Fiodor Mihailovici Dostoievski că „frumusețea va salva lumea”, iar frumusețea ține de cultură. Cred că românii de pe ambele maluri ale Prutului se vor salva prin cultură...*

A.B.: Mi se pare firesc și logic, ca să spun așa, ca prin cultură să putem drege totul, pentru că, în primul rând, chiar și cunoașterea situației din comunism de către tinerii de azi, care n-au trăit perioada respectivă, tot numai prin cultură se poate face, tot numai cunoscând istoria, învățând-o pot să deducă care sunt urmările comunismului în societatea de azi. Pentru că, până la urmă, acesta-i scopul: înveți istoria nu doar ca să știi date din trecut, ci ca să vezi în ce măsură acest trecut a lăsat urme rele, urme bune în cadrul istoriei mari. Este clar că așa cum în comunism am rezistat

prin cultură, se discută la nesfârșit despre rezistența prin cultură din comunism, uneori și peiorativ, pentru că rezistența prin cultură nu a fost o rezistență cu arma în mână, adică scriitorii nu și-au pus viața în pericol ca cei care au luptat în munți. Dar în românește cuvântul „a rezista” are două sensuri: a rezista, adică a rămâne în viață, și e clar că, prin cultură, asta am făcut: am rămas în viață.

R.R.: *Uneori cuvântul e o armă destul de puternică...*

A.B.: A existat în România și Rezistența din munți cu arma, care a durat din 1945 până în 1962. În 1962, a fost omorât ultimul fugar din munți. Păreră mea este că a fost forma cea mai completă de eroism, care a funcționat pe teritoriul României și de care trebuie să fim mândri. Țin minte un răspuns al lui Ion Gavrilă Ogoranu, luptătorul din Rezistență, pe care l-am cunoscut, care timp de 30 de ani nu a putut fi prins de Securitate. Avea o figură de parcă era un senator roman și care nu numai că a luptat în munți, n-a fost arestat niciodată, dar a reușit după aceasta să stea ascuns aproape 20 de ani și a ieșit în momentul în care s-au schimbat lucrurile. L-am întrebat o dată: „De ce ați făcut-o? Adică ce, vă închipuiați că o să învingeți dumneavoastră armata roșie?” Și el a răspuns: „Nu, nu ne-am închipuit că vom birui armata roșie, dar ceea ce am vrut să dovedim a fost că există și români liberi”. Și a dovedit.

R.R.: *Vă așteptam în hol la Radio Moldova 1, când susțineți un interviu cu Alina Chiriac-Ivașcu. Felicitări și pentru acea emisiune foarte bună despre victimele deportărilor, a foametei impuse, despre alte calamități comuniste. Mi-am amintit că în 1990, când lucram la Radio Moldova 1, am propus să fac un interviu cu mama care, pe timpul foametei, avea deja cinci copii, deci, erau șase și împreună cu tata și bunica pe linie maternă constituiau opt guri flămânde. Dar au scăpat toți cu viață. Cum anume e o povestire foarte interesantă, e un subiect aparte... Conducerea redacției mi-a refuzat interviul, dar regret foarte mult și astăzi că n-am făcut această înregistrare pe bandă pentru arhiva personală. Zilele acestea am mai auzit de la cineva asemenea regrete. Apropo, dumneavoastră aveți regrete? Ați fost și ați rămas o luptătoare pentru libertate și drepturile omului...*

A.B.: Regrete că n-am făcut ceva ori că nu s-au întâmplat anumite lucruri?

R.R.: *...Poate nu se întâmplă încă, de exemplu, revenirea la Patria-mamă...*

A.B.: Un exemplu ar fi pentru mine personal că aş da orice ca tata să fi trăit până, cel puţin, în 1989. Există multe regrete. Am încercat întotdeauna să fac cât pot, dar e clar că am făcut destul de puţin din câte ar fi trebuit de făcut sau, mai bine zis, din câte mi-aş fi dorit să reuşesc, după 1989. Când a apărut libertatea, a apărut şi posibilitatea solidarizării, pentru că înainte aceasta era obsesia mea. De fapt, problema era: în ce măsură puteai să te opui altfel decât scriitor. Ca scriitor, scriai cărţile tale şi ele rămâneau. Şi puteai spera, ceea ce şi s-a întâmplat în cele din urmă, să fie publicate. Mă gândeam, de exemplu, să zicem, că în semn de protest ți-ai fi dat foc în faţa comitetului central. Ce se realiza prin asta? Prin asta Ceauşescu nu cădea, cel mult puteai spera să se audă la „Europa Liberă”, să se anunţe că cineva şi-a dat foc. Însă fără solidarizare revolta era aproape fără sens. După 1989, când solidarizarea a devenit posibilă, abia atunci chiar mi-am ieşit din viaţa mea, am încetat să mai stau să scriu cărţile pe care trebuia să le scriu şi mi s-a părut că este mai important să fac Alianţa Civică, să ne strângem la un loc, să încercăm să schimbăm ce-i de schimbat în Țară, pentru că toate se schimbă, se schimbă mai încet decât ne dorim şi decât ar fi bine să fie, dar există probleme... În general, trebuie să lucrăm şi să ne purtăm ca şi când totul s-ar păstra, ca şi când totul ar rămâne, ca şi când totul ar folosi la ceva pentru că sunt absolut convinsă că nimic din ce faci nu e zădarnic, numai nefăcutul e zădarnic.

R.R.: *Principalul să avem memoria încărcată şi să transmitem generaţiilor care vin după noi cele mai valoroase momente...*

A.B.: În primul rând, să ne cunoaştem... Se mai întâmplă, şi de o parte şi de alta a Prutului, când unii copii aproape nu ştiu nimic despre trecutul apropiat. Capacitatea de uitare a oamenilor este înspăimântătoare. Eu, de exemplu, am fost cutremurată într-o zi când mi-am dat seama că unii copii nu ştiu ce înseamnă cuvântul „mineriadă”. Mă aflam la Sighet, la Memorial, şi, venind un grup din ultima clasă de liceu, pentru că s-a făcut un obicei frumos acolo prin toate liceele din zonă, după ce susţin BAC-ul, vin şi depun flori şi coroniţele la Memorial, i-am condus eu prin Memorial, povestindu-le. Ajungând în sala care era despre greva minerilor din 1977 din Valea Jiului, eu le-am spus despre aceştia, ei fiind alţii decât cei de la mineriadă, am înţeles că vorbesc în gol, că n-au înţeles ce am spus. Mi-am dat seama că şi cuvântul „mineriadă” nu l-au înţeles şi am întrebat, ştie cineva să-mi spună

ce înseamnă „mineriadă”? Am asistat la o liniște absolută. Și o fetiță a ridicat mâna și a spus: cred că e o luptă a clasei muncitoare pentru o viață mai bună. Mie mi-a venit să izbucnesc în plâns, adică mineriadele fusese în perioada postdecembristă și deja se uitase totul! Ei – cei care s-au născut după mineriade – nu mai știu nimic despre acestea. Mi se pare absolut important să nu lăsăm istoria să dispară, pentru că istoria suntem noi.

R.R.: *Aceste întâlniri nu vor dispărea din cugetul și din inima participanților.*

A.B.: Sper.

R.R.: *Voiam să vă întreb dacă s-ar putea relua acea Școală de Vară de la Sighet despre care ați vorbit. Ar fi posibil?*

A.B.: E o chestiune de bani. Ne-am oprit în momentul în care s-au retras de la sponsorizare fundațiile germane, mai ales Fundația Creștin-Democrată, care au susținut Școala de Vară de la Sighet, care a funcționat timp de 18 ani. La început în întregime, iar după aceea parțial, ei au dat mereu aceeași sumă de bani – 15 mii de euro, dar prețurile au tot crescut după aceea și acopeream noi mai mult de jumătate din cheltuieli. Ei, sponsorii noștri, au funcționat în România până ne-au învățat alfabetul democrației, ca să mă exprim așa. După ce am intrat și noi în Uniunea Europeană și a început și la ei criza, n-au mai avut fonduri, iar noi n-am fost în stare singuri să susținem Școala, pentru că erau o sută de participanți, o sută de adolescenți între 15-18 ani, care intrau prin concurs.

R.R.: *Pe cât timp?*

A.B.: Pe zece zile.

R.R.: *Dar nu se putea continua cu reducerea termenului?*

A.B.: Problema era și a profesorilor, pentru că Școala a fost efectiv de un înalt nivel. Erau profesori specialiști în istoria comunismului din toată lumea – din America, din Franța. A fost o perioadă extraordinară. Acum ea se continuă prin faptul că în fiecare toamnă la Sighet, timp de două săptămâni, vine Universitatea din Cluj și face cursuri de istorie, chiar în Memorial. Este în continuare o formă de învățământ. Școala de Vară a fost ceva nemaipomenit, iar visul meu era să avem bani încât să facem o asemenea școală de vară în care să vină nu numai tineri din fostele țări comuniste, dar și din țările necomuniste, să se cunoască între ei, să înțeleagă și ceilalți ce a fost comunismul. Adică asta ar însemna o Europă care să se înțeleagă pe ea însăși. Deocamdată, n-avem bani.

R.R.: *În 1990, către sfârșitul anului, am fost cu unii colegi de la Agenția „Moldova-Press” unde activam, la un schimb de experiență de trei luni la Agenția „Rompres” din București. Eram prezentă la toate mitingurile organizate de Alianța Civică, liderul căreia erați. Îi sunt recunoscătoare directorului de atunci de la București Neagu Udroiș, care a organizat prima punte de colaborare între agenții și jurnaliști de pe ambele maluri ale Prutului. Anul trecut Domnia Sa a lansat la Chișinău o foarte voluminoasă carte intitulată „Condeie, voci, chipuri. Presa românească – pagini de istorie”, eveniment organizat de Institutul Cultural Român „Mihai Eminescu”. Lucrarea este alcătuită din trei volume și cuprinde 1 930 de pagini despre personalitățile care au marcat toată presa din România, de la 1829 până în prezent. Dar să revenim la tema solidarizării, care e foarte actuală și acum...*

A.B.: Este, chiar și solidarizarea între dumneavoastră și noi. România ca stat ar trebui să facă mai mult pentru Republica Moldova ca stat, dar, în același timp, e clar că fiecare din noi individual putem face mai mult...

R.R.: *Să se facă mai eficient solidarizarea și colaborarea școlilor între școli, scriitorilor între scriitori ș.a.m.d. Dar să știți că s-au făcut, totuși, multe în acest sens... Despre prima „rândunică” în jurnalism am amintit mai sus...*

A.B.: Sigur. Sau, de exemplu, înainte de 1989, s-a pornit un proiect privind solidarizarea satelor din apus cu satele pe care le dăruia Ceaușescu. Acum s-au înfrățit tot mai multe.

R.R.: *Acest proiect s-a dezvoltat cu succes și între satele din Republica Moldova și România...*

A.B.: Aș vrea să termin gândul cu cele din apus. De exemplu, după 1989, în Elveția a prins foarte tare mișcarea aceasta de solidarizare a satelor. Câte un primar din Elveția pune degetul la întâmplare pe hartă pe un sat din România și le zicea localnicilor: noi ne înfrățim cu acest sat din România. În 1989, când a apărut libertatea la noi, țărani de acolo s-au suit în tiruri încărcate cu tot felul de lucruri și au venit în satele noastre cu care și-au dorit înfrățirea, erau momente foarte emoționante, la care am participat și eu. Am fost și când s-au împlinit zece ani de la mișcarea aceasta de solidarizare. La „TV Geneva” s-au desfășurat o săptămână întreagă emisiuni, în fiecare zi erau invitați țărani băștinași din satele înfrățite cu cele din România. Pe mine mă invitase organizatorii să stau toată săptămâna și să prezint România, să comentez. Țăranii

elvețieni povesteau cum unii s-au dus cu țevi și alte utilaje pentru a face instalații cu apă în unele sate din România, pentru că acolo nu erau, și așa mai departe. E ceva minunat când oamenii se solidarizează și se înfrățesc unii cu alții.

R.R.: *Eu am participat la un eveniment în premieră când sătenii din Stroești, raionul Râbnîța, s-au înfrățit cu cei din Stroești, Argeș, la imboldul prof. univ. dr. Nicolae P. Leonăchescu, fondator și președinte al Societății Cultural-Științifice Stroești – Argeș. Am scris și am publicat în cotidianul „Moldova Suvărană” o pagină dublă, intitulată „Două sate și-au dat mâna”. „Literatura și Arta” a publicat o listă mare de sate cu același nume de pe ambele maluri ale Prutului, făcând un apel de înfrățire, a fost creată și Asociația satelor înfrățite, s-au înfrățit și instituții. De exemplu, Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”, unde ne-am întâlnit, întreține strânse relații de colaborare cu Biblioteca Metropolitană din București. Există nouă biblioteci de carte românească în sistemul municipal create cu sprijinul județelor și bibliotecilor din România. Sala istorică cu coloane albe, unde a avut loc întâlnirea dumneavoastră cu publicul din capitală, a cunoscut pașii lui Mihail Sadoveanu, Maria Tănase, Maria Cebotari, Ion Minulescu, George Enescu... acum se va ști că și Ana Blandiana și-a purtat pașii prin acest splendid Templu al Cărții, iar interviul nostru cu siguranță că se va păstra în anele Bibliotecii Municipale. Vreau să mai spun că prof. univ. dr. Nicolae P. Leonăchescu a avut și calitatea de deputat (1996-2004), inclusiv de secretar al Camerei Deputaților (2000-2004). El a fost de multe ori în Republica Moldova, a organizat în repetate rânduri donații de carte românească, în special în bibliotecile școlare și publice din sate. Ani în șir a onorat invitația de a participa la Zilele Mircea Eliade, organizate de către dr. în filologie, profesoara de limba și literatura română Veronica Postolachi de la Liceul „Mircea Eliade” din Chișinău. Anul trecut, în luna august, după împlinirea a 85 de ani, prof. univ. dr. Nicolae P. Leonăchescu a plecat fără întoarcere în lumea celor drepti, Dumnezeu să-l odihnească!*

A.B.: A fost un model frumos, e foarte bine când reprezentanții generațiilor glorioase transmit ștafeta celor tineri, asigurându-se astfel continuitatea. Sper să se fi întâmplat aceasta și în cadrul Societății Cultural-Științifice Stroești – Argeș.

R.R.: *Ce vă propuneți în viitorul mai apropiat, fie la Memorialul de la Sighet, fie la masa de scris...*

A.B.: Sunt în permanente proiecte în vara aceasta. Ați văzut că ne-am dat întâlnire în iulie cu Vitalie Ciobanu, care va veni tot la o formă de școală de vară în cadrul unui proiect, nu plătit de noi, dar de o organizație americană, care subvenționează. Vor fi conferințe cu tineri timp de două săptămâni, tinerii ce se vor schimba: unii vor fi în prima săptămână, alții în a doua săptămână – câte șaptezeci de tineri pentru care invităm conferențieri care să le țină conferințe. Avem multe proiecte comune cu alte țări. Memorialul este singura instituție din România care a primit marca patrimoniului european. Pe de o parte, noi am primit un document-diplomă. Pe de altă parte, ei au venit și au făcut în fața Memorialului, în stradă, un mic monument, cum ar fi, pe care pe o placă scrie de ce Memorialul de la Sighet este reprezentativ pentru Europa. Adică a fost o mare cinste pentru noi. Și asemenea instituții care au marcat patrimoniul european există în toată Europa. Și suntem uniți cu ele, și se petrec proiecte comune cu ele. De exemplu, au fost colege de-ale mele în Bosnia, care au pregătit împreună niște proiecte dedicate copiilor. Noi am editat o carte care se numește „Copilăria ca luptă de clasă”, în care și-au spus amintirile copii ale unor părinți care au fost deportați, închiși, chiar executați. Există două persoane, una s-a născut în închisoare, iar alta s-a născut în munți. Ioana Raluca Voicu Arnăuțoiu este fiica Mariei Plop și a căpitanului Toma Arnăuțoiu, născută în munți în 1956. La scurt timp după condamnarea mamei sale, a fost luată și dusă într-un orfelinat din Câmpulung Muscel. A fost înfiată, purtând apoi numele de Raluca Voicu. După 1990, după un îndelungat demers judiciar, a reușit să obțină dreptul de a purta numele tatălui, devenind una dintre cercetătoarele asidue ale arhivei partizanilor din Muscel. Tatăl Ioanei a fost executat, ea cu mama ei au ajuns la închisoare. Din închisoare a fost luată și dată la un orfelinat când mama ei a murit, de la orfelinat a fost luată de o familie și înfiată. După 1989, a aflat adevărul, a luptat și și-a luat oficial ambele nume. Este violonistă, a scos și câteva cărți despre istoria rezistenței din munți și despre viața tatălui ei. Sunt niște lucruri absolut extraordinare. În cadrul proiectului, cele două colege din Bosnia cu care au conlucrat colegele mele... Zic mereu colege, pentru că suntem numai fete. Soțul meu era singurul bărbat și el a condus, de fapt, toată cercetarea din Memorial. Soțul meu a murit acum trei ani. La Sighet sunt trei bărbați – cercetători și ghizi, dar la birourile din București, după ce soțul meu a plecat la cele veșnice, suntem numai fete. Toate, cu excepția mea, sunt absolvente de istorie și

autoare de cărți de istorie, au lucrat cu colegii din Bosnia la acel proiect despre copii. Acum facem o expoziție despre copii și o alta despre femei în închisoare. În general, avem mai multe expoziții: despre deportările în Bărăgan, despre țărani și colectivizare, care au circulat prin toată țara și continuă să circule și prin Europa. Acum una se află la Cahul, venind de la Brăila, unde a fost expoziția „Rusaliile Negre” despre deportați. E vorba despre o singură noapte, noaptea de Rusalii din 1950, când zeci și sute de familii din diferite localități au fost deportate în Bărăgan.

R.R.: *Personal, am cunoscut două surori din Brăila care au fost deportate, din nefericire, tot în Bărăgan. Am realizat și câteva interviuri cu ele. Au avut mari neazuri, cât pe ce nu și-au pierdut viața, dar au rezistat. Le-am cunoscut când activau pe post de vicepreședinți ai Asociației Pro Basarabia și Bucovina din Brăila.*

A.B.: Printre cei deportați au fost și basarabeni, pentru că basarabeni care s-au refugiat s-au dus în zone cât mai îndepărtate de frontiera sovietică. Cu toate acestea, mulți n-au scăpat, pentru că i-au deportat de pe unde erau: de pe Dunăre, din Banat și au ajuns în Bărăgan.

R.R.: *În continuare să ne referim la problema problemelor: cum oprim exodul, cum să-i facem pe tineri să rămână acasă, fie în Basarabia, fie în România. Cea din urmă e mai norocoasă, pentru că unele goluri făcute de o parte din cei plecați în Europa și nu numai – Canada, SUA, sunt completate cu specialiști de toate categoriile din Republica Moldova. Se duc în afară cei mai buni...*

A.B.: Nu văd problema așa de dramatică. Problema este nu ca să nu plece, problema este să se întoarcă. Faptul că se duc și fac școală acolo mi se pare normal. Toate generațiile înainte de război au făcut studiile în străinătate...

R.R.: *Nu pe tinerii studioși sau la un schimb de experiență îi am în vedere, ci pe cei formați, gata pregătiți, de cele mai multe ori pe bursele statului, care se strămută cu tot cu familii, chiar și cu bătrâni, de multe ori în nedorința celor din urmă...*

A.B.: Părerea mea este că și se întorc, mulți din ei vin în România ca reprezentanți ai unor mari corporații străine. Toată lumea s-a schimbat, se plimbă nu numai românii. Americanii, de exemplu, pleacă în Japonia. Aceasta este dezvoltarea firească a lumii la ora actuală, nu poți s-o oprești. Eu sper din toată inima că toți acești oameni plecați, prin simpla lor prezență acolo, nu numai că

trimit bani acasă, după cum știți, dar și ne reprezintă. Moldova și România trăiesc într-o oarecare măsură pe banii celor care lucrează în străinătate. Acolo se vede că românii sunt calificați, că românii sunt deștepți, că românii sunt frumoși și efectiv străinii și-au schimbat părerea despre noi. Treizeci de ani în urmă mi se spunea: vai, ce plăcută sunteți, dar noi credeam că toți românii sunt țigani. Era atunci, acum nici vorbă, nu mai aud decât vorbind cu careva din profesorii străini: am niște studenți din România mai deștepți decât toți ceilalți ș.a.m.d. Totul este cum folosim mersul înainte, trebuie să știm care este interesul nostru național și să nu uităm cine suntem, că suntem români și punctum.

R.R.: *Și cu ajutorul dumneavoastră, prin acțiunile minunate pe care le susțineți, prin proiectele în continuă desfășurare. Și pentru că suntem la o convorbire extraordinară, nu pot să nu vă întreb despre creație. Îmi amintesc cum mărturiseați odată că aveți vise de creație, adică scrieți și în somn, ferice că versurile le puteți memoriza.*

A.B.: Nu pe toate.

R.R.: *Am avut și eu câteva asemenea vise. E ceva incredibil: cât de ușor, cât de frumos și talentat se înșirau rândurile, unul după altul. Cu părere de rău, după trezire – doar senzație de frumos și plăcut se menținea. Dacă aș fi putut înregistra cu dictafonul... La amintirea acelor vise și acum mai am starea de bine, de ceva minunat. Ne puteți spune ce aveți în sertar, pe masa de scris, la editură și în drum spre editură? Când să vă așteptăm cu o nouă carte să veniți s-o lansați și la Chișinău în sala istorică cu coloane albe a Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu”?*

A.B.: În ultimele câteva luni, mai precis în decembrie 2019, la Editura „Humanitas”, mi-a apărut cea mai mare carte din viața mea – se numește „Integrala poemelor” și conține toate cărțile mele de poezii. Ultimul volum nou inedit a apărut recent. Este o carte specială despre viață și moarte. Inițial nu mă gândeam s-o public, am scris-o cu drag. Este o carte la care țin foarte mult, dar, în cele din urmă, am dorit s-o încerc la public. La lansări unii cumpărau câte cinci cărți. O doamnă a cumpărat pentru o altă doamnă care și-a pierdut fiul, spunând că o să-i facă bine. M-am gândit atunci că am reușit să transmit că suntem nemuritori și că viața nu se termină aici, că nu trebuie să avem mare curaj pentru a trece dincolo. Dincolo nu e mai rău, ci, cu siguranță, mai bine, lumina e mai mare. Acum lucrez la o carte care este într-un fel partea a doua a unei cărți care a apărut în urmă cu câțiva ani și se

intitulează „Fals tratat de manipulare” și este una din cărțile mele cele mai importante. De fapt, este un mare eseu exemplificat cu întâmplări din viața mea, ceea ce face să aibă aspectul unor memorii, dar nu sunt memorii, pentru că întâmplările respective nu conțin la un loc ceea ce am trăit eu în toată viața și nici ceea ce am trăit eu semnificativ din anumite puncte de vedere. O scriu de vreo doi ani și sper s-o termin în câteva luni. Este o carte care are, din punct de vedere stilistic, același format, dar exemplificările sunt din străinătate. Deci, imaginea pe care trebuie cartea s-o dea la sfârșit nu este a țării, așa cum se întâmplă în prima carte despre manipulare, ci este a lumii. Lume prin care am trecut. Mi-aș dori mult de tot o lansare de carte la Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”. O să mențin această propunere în regim de actualitate și mai discutăm.

R.R.: *„Memorialul de la Sighet, – afirmați dumneavoastră, – ține în viața mea locul unor cărți nescrise”.*

A.B.: Memorialul este el însuși o carte, o carte de învățătură în înțelesul pe care îl dădeau acestei locuțiuni cronicarii, un manual de memorie, mai precis – un abecedar pentru învățarea alfabetului recuperării memoriei. Pentru că cea mai mare victorie a comunismului – o victorie de a cărei importanță ne-am dat seama într-un mod dramatic abia după 1989 – a fost crearea *omului fără memorie*, a omului cu creierul spălat, care nu trebuia să-și amintească nici ce *a fost*, nici ce *a avut*, nici ce *a făcut* înainte de comunism. Memoria este o formă de adevăr și ea trebuia distrusă pentru a se putea distruge sau manipula adevărul. Distrugerea memoriei – crimă în același timp contra națiunii și contra istoriei – este opera primordială a comunismului.

R.R.: *Marele scriitor kirghiz Cinghiz Aitmatov, probabil, simțea că poporul său se afla, din nefericire, sub apăsarea cumulative a mancurtizării, pe care el a creat-o într-un capitol din „O zi mai lungă decât veacul”. Apropo, astfel a apărut cuvântul „mancurt”, despre care azi știe toată lumea.*

A.B.: Realizarea Memorialului Sighet n-a fost pentru noi un scop în sine, ci un mijloc. Nu ne-am propus să realizăm doar o capodoperă de muzeografie unde crimele istoriei recente să fie aranjate artistic și științific pe rafturile unde să se depună grăbit praful indiferenței contemporane. Ceea ce ne-am propus și am căutat cu disperare a fost un mijloc de resuscitare a definiției unei generații căreia, spălându-i-se creierul, nu mai știa nici de unde venea, nici spre ce se îndrepta, o generație incapabilă să transmită genera-

țiilor următoare ceea ce era de transmis. Muzeul Memorialului Sighet este locul în care tinerii învață memoria pe care nici școala, nici părinții lor nu au fost în stare să le-o transmită. Într-o adevărată pedagogie a neuitării, ei citesc aici documente, văd imagini, ascultă analize și mărturii despre monstruoasele mecanisme ale funcționării istoriei în ultima jumătate a secolului XX pe baza urii de clasă și a reprimării celor mai elementare drepturi ale omului, pe baza urii înțeleasă ca un combustibil al istoriei.

R.R.: *Vă sunt foarte recunoscătoare pentru această amplă convorbire de suflet, am avut impresia că ideea despre o lansare la Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu” v-a plăcut mult, adică ați acceptat și sper ca elevii de la Liceul „Prometeu” să vă cânte, când veți veni, cu însuflețire cântecul „Îndemn la Unire”, text și melodie de A. Silvestru, care începe așa: „Noi nu mai vrem o Țară dezbinată...”*

A.B.: Cea mai realistă formă de a ne uni este aceea de a fi împreună în Uniunea Europeană. Nu există în perspectivă altă formă de unire și într-un fel aceasta este cea mai de folos. E destul ca populația Republicii Moldova să înțeleagă că trebuie să sprijine acea parte din spectrul politic care îndeamnă spre Europa.

R.R.: *Doamna Ana Blandiana, vă mulțumesc mult și vă îmbrățișez în numele celor care sunt pentru binele întregului neam românesc. Vă așteptăm cu drag să mai veniți.*

Consemnare: Raia ROGAC

Început la 07.02.2020, Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu” și continuat la 08.02. 2020 la Hotelul „Jazz”, Chișinău